

Sociologie a demografie (Referát přednesený na demografické konferenci v Liblicích)

1. Je možno tvrdit, že lidská společnost je předmětem sociologie právě tak jako demografie. Je ale také předmětem státovědy, právní vědy, historiografie, ekonomiky, filologie atd.

2. Věda je kritické myšlení. Jejím cílem je poznání skutečností. Vychází ze smyslového vjemu, z pozorování toho, co je nebo co se děje. Ale společnost není něco viditelného. To, co vidíme, s čím se dostáváme do materiálního vztahu, to jsou vždy jen jednotlivá fyzická individua. Existence společnosti je morální. Společnost je něco myšleného, představovaného, chtěného.

3. Pod pojmem společnost můžeme také rozumět výraz „všichni lidé“. Tento výraz má tu přednost, že je materialistický, že je v rovině smyslového vnímání, neboť „lidé“ jsou bytostmi smyslovými. Ale to je jen zdánlivé: „všichni lidé“ znamená všechny lidi žijící v nějakém státu, a tato okolnost zase nás vede k nehmotnosti vlády, ke vztahu „vládnutí – subordinace“.

4. Věda vychází z problému, z bolesti, z nepříjemnosti, která vzniká, narazíme-li na nějakou skutečnost (nebo zdánlivou skutečnost), která není taková, jak jsme si ji představovali a jakou jsme chtěli. Tyto konflikty jsou také morální. Společnost je něco, co je zároveň emocionální a intelektuální, je ideou, ale ideou dynamickou, vyznačující se mocí, nátlakem a násilím.

5. Tato idea představuje vrchol velkého množství hodnotících soudů. Toto množství sice obsahuje velmi mnoho vnitřních rozporů, přesto však se v něm projevuje tendence k vytvoření nějakého systému. Jeho obsahem je především vláda, panování, zdolávání, rozlišování lidí na vládnoucí a ovládané. Jde o to, jak si lidé vládu představují a jak dalece ji uznávají.

6. Uvedené skutečnosti sice pojem společnosti úplně nevymezují, zahrnují však

relevantní charakteristiku pojmu společnost.

7. Protože problém (nikoli předmět, a ještě méně metoda) nespecifikuje vědu, může mít stejně označený problém jiný význam v sociologii a jiný v demografii.

8. Demografie je velmi podobná státovědě, neboť jejím problémem je státně organizované obyvatelstvo (lid, národ). Hlavním problémem je vznik, vývoj, rozklad a zánik národa. Demografie je výrazně kolektivistické myšlení: národ považuje vždy za celek. V této koncepci jsou dokonce zahrnuty i totalitní tendence.

9. Sociologie se při studiu společnosti orientuje na docela jiný problém, který lze vyjádřit slovy „individuum a masa“. Je to poměr mezi viditelným jedincem a jinými lidmi, kteří se snaží vykonávat nátlak, násilí proti osobě jednotlivce, stejně jako obrana jednotlivce proti tomuto znásilnění a jeho útoky proti jiným lidem, proti tzv. společnosti. Sociologie není tak etaticky, kolektivně zaměřena jako demografie (a státověda).

10. Každé rozdělování společenských věd, resp. problémů, které toto rozdělení zdůvodňují, je poněkud přehnané. Tomu se ale nelze vyhnout, zvlášť v pojednání tak krátkém. Nebylo by těžké dokázat, že i státověda má řešit problém „individuum a masa“, už proto, že státověda je tak blízká právní vědě. Nebylo by ale tak snadné dokázat totéž, pokud se týče demografie.

11. Dodatek: Jako každá jiná statistika, demografická statistika je metoda. Je také částí státní správy. Ve vývoji demografické statistiky lze rozeznávat dvě období: Před první světovou válkou byla téměř úplně individualisticky orientována, vypracovávala jen součty fyzických osob (podle stále početnějších osobních znaků, např. podle pohlaví, stáří, rodinného stavu atd.). Teprve po první světové válce věnovala stále více pozornosti malým kolektivům,